

MACAR GYULA GERMANUS'UN ÇANAKKALE SAVAŞI İLE İLGİLİ ANLARI

Doç. Dr. Melek ÇOLAK*

ÖZET

Macar oryantalist ve yazar Gyula Germanus I.Dünya Savaşında, Macar Kızılay Komitesi yetkilisi olarak Çanakkale cephesine gitmiştir. Gyula Germanus'un bu cephe ile ilgili anıları, cephedeki atmosferin bir yabancı-
nın gözüyle yansıtılması açısından son derece önemlidir.

Bu çalışmada Gyula Germanus'un anılarının yer aldığı “*Tények és Tanúk*” adlı Macarca eserden yararlanılarak ,O'nun Çanakkale savaşı ile ilgili izlenimleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk, Macar, Gyula Germanus, Çanakkale, Cephe, Savaş.

THE MEMORIES OF HUNGARIAN GYULA GERMANUS ABOUT DARDANELLES WAR

ABSTRACT

Hungarian orientalist and writer, Gyula Germanus went to Dardanelles front as an official in Hungarian Red Crescent Committee. The memories of Gyula Germanus are very important with regards to reflecting the atmosphere in the front from the view point of a foreigner.

In this study, observations related to Dardanelles War by drawing on the Hungarian book entitled “*Tenyek es Tanuk*” (*Events and Witnesses*) including the memories of Gyula Germanus are depicted.

Key Words: Turk, Hungarian, Gyula Germanus, Dardanelles, Front, War

MACAR GYULA GERMANUS'UN ÇANAKKALE SAVAŞI İLE İLGİLİ ANILARI

Türk-Macar İlişkileri özellikle XIX. yüzyılın sonlarında başlayan iyi ilişkilerin, bir sonucu olarak, XX. yüzyıl başlarında oldukça gelişmiş durumda idi. Osmanlı İmparatorluğunun I.Dünya Savaşı'nda müttefik olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer alması dostluk bağlarını güçlendirmiş; siyasetten kültüre, kültürden ekonomiye kadar bütün alanlarda ilişkiler canlanmıştır.¹

Bu savaş sırasında, 1916 yılında Türk tümenlerinin Doğu Galiçya cephesinde Ruslar'a karşı kahramanca mücadelesi Macaristan'da muazzam coşku uyandırmış; diğer taraftan Avusturya-Macaristan ordusunun Macar topçu ve takviye kuvvetlerinin Gelibolu yarımadası ve güney cephelerinde aktif olarak yer almaları, Türklerde sempati uyandırmıştır². Özellikle 1915 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile irtibatın sağlanmasından sonra müşkül durumda olan Türk müttefikinin yardımına Avusturya-Macaristan topçu bataryaları yetişmiş³, Macar askerler askeri malzemelerin taşınmasında ve özellikle havan topu kullanımında bir hayli yardım etmişlerdir⁴.

1915 yılında Macaristan'da, Türklerin müttefiklerini savaşta yardım etmeye çağıran Macar Kızılay Komitesi (A Magyar Félhold Bizottsága) kurulmuştur⁵. Oryantalist ve yazar Gyula Germanus (Bkz.Ek:II) bir Macar Kızılay Görevlisi sıfatı ile Macaristan'dan Türkiye'ye gönderilen malzemenin nakliyesinden sorumlu bir irtibat subayı olarak yer almıştır⁶. Macaristan'da geçen meraklı bir çocukluk (Bkz:Ek.I) ve ilk gençlik çağından sonra⁷, Ger-

¹ Melek Çolak, "19.Yüzyıl Sonu- 20.Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", **Toplumsal Tarih**, Cilt:15, Sayı:89, Mayıs 2001, s.4-9.

² Mikusch von Dagobert, **Kamál Atatürk, Gázi Musztafa Kemál fél Évszádad Törökország Történelméb_1**, Budapest 1937, s.172.

³ Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü 1914-1918 I.Dünya Savaşı**, Çev: Kemal Turan, Kayihan Yayınları, 2.Baskı, Kasım 1997, İstanbul, s.17.

⁴ Józef Kerekesházy, **Az Igazi Kemál, Egy Köztársaság Születése** Terebess Kiadó, Budapest, 2000, s.204

⁵ **Tények és Tanúk Germanus Gyula Kelet Varázsa**, Magvet_ Könyvkiadó, Budapest, s.104

⁶ Kerekesházy, **a.g.e.**, s.204; **Tények és Tanúk, Germanus Gyula Kelet Varázsa**, s.104.

⁷ **Tények és Tanúk, Germanusné Kajári Kató Kelet Vándora**, Magvet_ Könyvkiadó, Budapest, 1985, s.14-21 (Bu kitapta Gyula Germanus'un eşi ondan dinlediklerini ve Germanus ile ilgili anılarını anlatmaktadır. Çocukluğunda kendisini "meraklı biri" olarak tanımlayan Germanus, doğu ülkelerine karşı ilgisini şöyle tanımlamaktadır: (Bkz. **a.g.e.**, s. 9-11) "İnsanlık nostaljisi doğuya karşı çocukluk çağını özleyiş. Doğu insanlığın çocukluk çağı. Ve kim istemez yeniden yaşamak kendi gençliğini...")

manus'un İstanbul ve Osmanlı topraklarına, oradan birçok Arap ülkesi ve Hindistan'a kadar uzanan hayatıyla ilgili anıları "*Tények és Tanúk, Germanus Gyula Kelet Varázsa*" adlı kitapta toplanmıştır⁸.

Bu kitapta yer alan "*A Vörös Félhold Szolgálatában*" adlı bölüm Çanakkale Savaşı ile ilgilidir⁹.

Bu anıların ışığında "*tanık*" Gyula Germanus'u cepheye sürükleyen "*olaylar*" O'nun ifadesi ile şöyle başlamaktadır:

"Yıllar geçti, farkına varmaksızın, akıp gittiler(s.103)... Aydınlık gökten şimşek gibi, ansızın dünya savaşı başladı. Yüz binlerce asker savaşa gitti ve ben onlara üzgün bir şekilde baktım. Asker değildim. Ama bende yurt için savaşmayı ve ölmeyi diledim. Onların insanlığın gerçek davası için savaşta inandıkları inandığımdan... İngiliz ve Fransız askeri gemileri Çarlık ordusunun müttefiki olarak Çanakkale boğazına saldırmaya hazırlanıyordu Türkiye Balkan Savaşında ciddi zarara uğramıştı (1912-1913) ve hazırlıksız olarak yeniden silaha sarılmak ve toprağı koruması gerekiyordu... Fakat Türk milleti Kafkasya'da Suriye'de ve Boğazlarda kan ağladı. Biz Macarlar bu kanlı mücadeleden payımızı almalydık. Kızılay beni seçti ve ben bu görevi memnuniyetle üstlendim." (s.104)

Bundan sonra Viyana Büyükelçisi Hüseyin Hilmi Paşa ile yapılacak işleri konuşmak için Viyana'ya giden Germanus, yanına verilen üsteğmen Ömer Muhtar ile beraber malzemenin trene yüklenmesinden sonra Budapeşte'den, Doğu İstasyonundan ayrılır. (s.104-105)

"...Yük vagonunda tifüs ve kolera serumu vardı. Fakat diğer tehlikeli kimyasal maddeleri de içeriyordu. Kimbilir belki Çanakkale boğazının kademeleri bu vagona gizliydi... Yolcular savaş hadiselerini konuşurlarken tren engelsiz olarak ülke boyunca yıldırım hızıyla gitti...(s.105) Ertesi sabah Romanya sınırına Predeal'e geldik. Romanya o zamanlar savaş ve barış arasında bocalıyordu. Sırbistan yolu kapalıydı. İstanbul'a sadece Bükreş ve Bulgaristan üzerinden yolcu ulaşabilirdi. Predeal'de Romen görevliler istasyonda bizi karşıladılar. Evraklarıma şüphe ile baktılar. Bir Kızılay gö-

⁸ Germanus'un bu anılarını içeren "*A Félhold Fakó Fényében*" ve "*Kelet Fénye Felé*" adlı iki ayrı eseri "*Tények és Tanúk, Germanus Gyula Keleti Varázsa*" adlı kitapta bir araya getirilmiştir. Henüz Türkçeye çevrilmemiş olan bu eser, Gyula Germanus'un sadece, Çanakkale Savaşı ve bu cephede geçen izlenimlerini yansıtmaması açısından değil, 1908-1928 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete geçiş sürecinin de bir görgü tanığı olması nedeniyle önemlidir. (Bkz. *Tények és Tanúk Germanus Gyula Kelet Varázsa*, s.1-147)

⁹ Bkz. *Tények és Tanúk, Germanus Gyula Kelet Varázsa*, s. 103-130.

revlisine Türk subayının eşlik etmesi niye gerekliydi? Şüphelendiklerini ve kargoyu daha ileriye göndermeyeceklerini hissettim...” (s.105)

Bu sıkıntılı durumdan Romanya'nın Macaristan Büyükelçisi Czernin Ottokár'ın yardımıyla kurtulan Germanus iki saat gecikme ile tekrar yola koyulur. Bükreş'e varınca sürpriz bir şekilde Romen memurların engellemesiyle karşılaşır: (s.105-106)

“..Nitrogliserinden şüphelendiler. Boşuna elçimizi öne sürdüm. Nuh deyip peygamber demediler. Macar olmama rağmen Türkçe bilmeme şaşkırdılar. Garda yaz sıcağı vardı. Fakat kış olsaydı, o zaman da içimdeki telaş kızışırdı. Tartışmak, ikna etmek, konuşmak imkansızdı. Burada sadece uluorta davranış yardım edebilirdi. Bu dakikada acımsı bir tebessüm yüzüme yerleşti. Okul yıllarım aklıma geldi. İyi öğrenci değildim, fakat bazı belirli konular aklımda kalmıştı. Nitrogliserin en güçlü patlayan sıvılar, fakat şayet açık havada yanıtorsa, mavimtrak alevle yanar... kendileri bana, evraklarıma inanmıyorlar işte inansınlar olaylara!

Rasgele bir şişeyi arasından aldım, ondan bir bardağa koydum ve kibriti çıkardım. Ya gerçekten nitrogliserin ise? Ah sevgili kimya öğretmenim! Şayet iyi anladımca sözlerini güleceğim, fakat anlamadımsa !... Düşünmek bile korkunç... Bükreş havaya uçacak!

–“Ne faites pas! (Dokunmayın!) diye bağırdı komisyon başkanı. Ve elimi kavradı. Biz sadece görevimizi yerine getiriyoruz, aslında katiyen kullanmıyoruz. Defolun ,götürün bu ilacı hasta Türklere! ... Belgeleri koydu tokalaştık ve komisyon ayrıldı, ben beti benzi atmış bir şekilde açılmış şişeyi geri koydum, vagonu kapattılar. Ömer ve ben halâ titreyerek şehre dinlenmeye gittik...” (s.106-107)

Ertesi gün başlayan yolculuk dört gün sürer. Nihayet İstanbul'a varırlar. Germanus değerli kargoyu teslim ederek yol arkadaşı Ömer'le vedalaşır. Ve Tokatlıyan Oteline yerleşir.(s.107-108)

Yazar, 1908'li yılların Türkiye'sinden ve Jön Türk Devriminden de etraflıca bahsetmektedir(s.108-109)

Ve Germanus'tan 1915 yılı Türkiye'sine ait çarpıcı bir tablo:

“Kararsızca sokaklarda yürüdüm. Avrupalı semtlerde hızla geçen arabalar, büyük lokantalarda gürültülü taverna. Sirkeci'de askeri taşımacılıktan zengin olan sonradan görmelerin caka satan müsrifliği, resmi dairelerin pek az ücretle çalışmaktan zayıflamış yüz ifadesi, ürkmüş ordusu ve so-

kak kaldırımında dahi, gece de yarı çıplak dilenci çocukların yalvarışı ,sehitlerin muhtaç, uçuk benizli dulları ki onlar eskimiş kilimlerini ekmek karşılığında veriyorlar...Öyle sarsıcı manzara idi ki içim sızladı ve gözlerim yaşardı. Ah sevilen Türk milletim! Neden bu kadar acı çekmek zorundasın?

Dayanamadım seçkin bir otelde kalmaya... Yoksulluğu, sade insanların onurlu çevresini arzu ettim.”(s.109)

Gerek İttihat Terakki liderleriyle gerekse saray ve çevresiyle yakın ilişkide olduğu anlaşılan ve devrin yaşlı sultanı Mehmet Reşat ile de görüşen Germanus'un cepheye gidişi:(s.109-110)

“Türkiye’de eski arzumu gerçekleştirebildim. Tarihçi gibi savaşlar hakkında o kadar çok okudum ki, tarihin bu kadar belirleyici olaylarına kişisel olarak tanık olmaya ve görmeye meraklıydım. Sık sık hayal bile edemiyordum ki barışçı insanlar, onları birbirlerine karşı kıskırtılırlarsa öldürmeye muktedirler! Bunu görmeyi istedim. Evde de cepheye gitmek için izin istemiştim fakat yalnızca cephe gerisi için izin vermişlerdi. Burada, Türkiye de seçkin konuştum ve arkadaşım Harbiye vekili Enver Paşa, ricamı yerine getirdi. Benim için öyle evrak düzenledi ki onunla canım nasıl isterse her yere gidebilirdim; İster siperlere; hiç kimse alıkoymazdı hatta herkesin beni desteklemesi zorunlu. Asker değildim . Cephe için hazırlanıyordum. Spor elbise giyindim sol kolumun üzerinde beyaz bir şerit içinde Kızılay gösteriliyor ki savaş birliğine dahil değilim?” (s.110)

Germanus bundan sonra İtilaf devletlerinin Boğazlar üzerindeki emellerinden ve İngilizlerin boğazı geçemeyişinden uzun uzun bahsediyor: (s.110-111)

“...Denizde İngilizler böyle yenilgiye asla uğramamışlardı. Çanakkale Boğazını işgal etmek mümkün olamadı. Kıyıya çıkmaya ve Türk güçlerine karada arkadan saldırmaya karar verdiler.Çok sayıda nakliye gemisi İmroz adasında toplandı ve Avustralyalı,Yeni Zelandalı,İngiliz askerlerini,imparatorluğun en dayanıklı, vuruşkan savaşçılarını getirdi.Onlar fazlasıyla alkol içerek,bilincini hemen hemen kaybetmiş durumda sığ sahil suyunda bata çıka yürüdüler ve Nisan sonunda yüzü koyun sürünerek, her tümsek arkasında bir anlık siper arayarak öne kitleler halinde ilerlediler,kuruyarak,sertleşmiş taşlı sahilde, Helles Burnuna Türk ateşinde. (s.111)

“...Suvla körfezinde tekrar büyük kurbanlar pahasına sahile çıktılar ve şiddetli savaşlarda Kaba tepe ve Tuzlu Göl kıyısında siperlendiler. Bu

Ağustosun ilk günlerinde oldu,çılğınca merakla bende cepheye ulaştığım zaman..İçler acısı manzara önüme serildi.Çanakkale Boğazının kayalık, inişli-çıkışlı arazisinde su yok.Yiyecek ve içeceği uzak yerden, gemi ile katır ve eşeklerle taşımak gerekiyor.Kıyıya çıkarılmış İngiliz bölükleri akşam geç saatlerde ortalık kararınca gemilerden beslendiler.İstihkamların Alman komutanı Limon von Sanders Paşa gemilere ateş ettirmek istedi; zira o zaman savaş olmaksızın da siperlere girmiş ordu susuzluktan ölüyordu fakat Enver Paşa yasakladı:

– “Kutsal Cihad ilan ettik” dedi. “ve Cihad’da düşmana karşı her aracı kullanabiliriz fakat su kaynağını kapatamayız. Bu peygamber geleneği.Ve biz bunu sürdürmeliyiz ki Allah kutsal cihadımıza zaferle yardımcı olsun.”

“General Limon von Sanders tepindi. O Müslüman değildi. Strateji kullarlarını Clausewitz’den öğrenmişti. Boşuna! Enver’in iradesi galip geldi. O, askerleri yalnızca Allah ve Kuran sözleriyle savaşa götürebileceğini biliyordu. Allah kabul etmezse herkesin sonu!(s.112)

Çanakkale Savaşında Türk askerinin zor koşullar altında, Mustafa Kemal’in önderliğinde yazdığı destanı¹⁰, Germanus anılarında şöyle ifade etmektedir:

“Bizim yiğit Türk askerlerimizin paşası Suvla körfezi arkasındaki Anafartalarda uzun boylu, sırum gibi, kemikli yüzü bir kişiydi.. (s.112)

O, Yıldırım Orduları Kumandanı Mustafa Kemal’di”.*

“O da kutsal savaşı yönetti. Orada ilk sırada idi, tehlike tehdit ettiği takdirde tek sözü, cesur bakışı güç verdi ümidi kırılana, can çekişene.”(s.113)

“...Türk askerlerinin ayaklarında çarık, elbiseleri yıpranmış, tüfekleri ip ve gövdelerine sicimle sabitleştirilmiş on iki şişede içme suyu. Ayağı takılıp düşer ve yere kapaklanırsa bir iki şişe kırılıyor,su akıp gidiyor ki

¹⁰ Bayram Akça , “Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal’in Rolü”, **Tarih İncelemeleri Dergisi** ,Cilt:XXI, Sayı: 2, Aralık 2006, s.8-11 ; **Milli Mücadelede Çanakkale’nin Esrarı ve Nusrat Mayın Gemisi** Hazırlayanlar: İdris Yavuz- Esra Yavuz, I. Baskı, Niğde 2007, 291s

* Yazar bu konuda yanılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk Çanakkale Savaşları sırasında Yarbaylıktan Albaylığa terfi etmiştir. 31 Ekim 1918’de 7. Ordu Komutanlığı ile birlikte Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı’na atanmıştır.(Bkz .**Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri** ,II.Baskı, Genelkurmay Basımevi,Ankara,1989,s.2-3)

onunla susuz vücudu beslemek gerekir, kayalara uzanarak cayır cayır yakan güneş ve düşmanın ölüm yağdıran ateşi altında.Böyle gittiler savaşa Türkler!...(s.113)

Germanus'un savaşın bizzat "tanığı" olarak izlenimleri ise şöyledir:

Arzum yerine geldi. Savaşı gördüm.Bir çalı arkasına saklanarak, silahsız olarak baktım;insan ve insan çarpışıyor;ister İngiliz, ister Türk gene de insan; süngüyü saplıyor Avustralyalı, şehitliği bekleyen Türk'ün kalbine;bir Hintli bıçağıyla Türkün başını kesiyor;bir Türk dipçiğiyle hasmının kafatasını ikiye bölüyor.(s.113)

Bu korkunç cehenneme baktım, baktım ve sinirlerim o kadar bozuldu ki ne korku ne yılgınlık hissettim. Sadece baktım oyuncularını diri ve ölü insanlar olan ihtimal dışı bir film gibi. Arada bir göğe baktım, can çekişme hırıltıları, haykırışlar ve tüfek çatırtıları üzerinde beyaz bulutlar yüzüp duruyordu. Bizde bodur ağaççıkların dallarının hışırdadığı ve ufak böceklerin yerde süründüğü gibi.Gözledim bir tutam çimene nasıl çıktıklarını, çimenin bu yük altında nasıl eğildiğini! Sanki yeryüzünde tam bir barış hüküm sürüyormuş gibi!..(s.113-114)

...Yaralı taşıyanlar savaşın cereyan ettiği yere koşuyorlar, onlarla gittim. Yerde, çalılarda ağaç dallarında vücut parçaları, ayaklar, eller...(s.114) Aynı şekilde taşıdık yaralıları, ölüleri, Türkleri, İngilizleri, Gurluları. Savaş alanı gece yarısına doğru sessizleşti, insan hareketinden kötülüğünden. Ve tabiat itiraz kabul etmez kanununu yazdı... Başıboş köpekler, yaban kedileri, porsuklar ve kargalar, insan kalıntılarının onlara servis yaptığı bu yerde kavgaya tutuştular.

Bu günlerce böyle sürdü. Yeterli su olduğu zaman yüzümü ara sıra yıkadım ve kimi zaman yatakta bile uyudum da. Bazen toprak da ısıttı beni. Çünkü topların boğuk gümbürdeyişi dindiği zaman toprağın kalbinin atışını hissettik"(s.114)

Ve esir düşüştü! Bu olayın Türk askerinin geri çekildiği bir dönemde cereyan ettiğini görüyoruz:

"..Bağırışlar, naralar beni korkuttu. Türkler ansızın duraladılar sonra karmaşık bir şekilde koşmaya başladılar. Çok defa işittim "hücum" sesini ileri atıldıkları zaman...(s:114)

..Anafarta savunma hattı düşüyor herkesin sonu..!(s:115) Koşanlara duygusuzca baktım, sanki bunlar beni ilgilendirmemiş gibi. Türk askeri

değilim, sivilim neden koşayım? Hiç kimsenin canını acıtmadım, neden benim canımı yaksınlar? Aklımı kaybetmiş gibi uzanmış vaziyette bir çalının dibinde kaldım. Türkler tüfeklerini sallayarak gruplar halinde geriye doğru çekildiler. Koşmam için bana bağırdılar, kaçmam için el kol işaretleri yaptılar. Kendime gelmişim. Cepheyi yardılar, İngilizler geliyor. Her direneni bıçaklıyorlar. Güçlükle ayağa kalktım ve bende koşmaya koyuldum. Arkaya da bakmadım, içime ölüm korkusu düştü. Soluk soluğa koştum. Bir kez başımda güçlü bir darbe hissettim, sonra hiçbir şey!(s:115)

Uyandım, gözümü açtım... İngiliz yaralıları taşıyanlar etrafımda duruyorlardı. Genç bir subay bir iki yudum içki döktü ağzıma, yavaşça kendime geldim... Çizmemi kestiler kan oturmuş ayağımı bağladılar.

Genç subay sordu ben cevapladım:

“– Savaşçı değilim, Kızılay baş yetkilisi olarak buraya geldim, uzun zaman İngiltere’de yaşadım, hocayım ve Macar’ım. Birçok dili konuşurum. İngilizce’yi de”.

“– I see (görüyorum)” dedi subay. Kim olduğumu bunun için bilebildiniz. O da tanıştırdı kendini.(s:116)

– “Lieutenant Cameron 18. İskoç alayının teğmeniyim. Kafanıza vurduklar, ayağınızın üzerinden de bir teker geçti...”

... Samimiyetle söyleyin bizimle kalmak ister misiniz? Malta adasına götürelim mi, yoksa burada Türklerin yanında mı kalmayı istesiniz? ... Biz yaralı ve esirlerle geri çekiliyoruz. Şayet burada kalırsanız, birkaç saat sonra Türkler elbette sizi hastaneye nakledeceklerdir.”

Cevap için çok zamanım yoktu. Malta’ya götürürlerse vatanımdan ayrılacağım, belki hiçbir haber alamam anne-babamdan... Türklerin yanında kalırsam oradan herhangi bir zamanda yurduma dönebilirim.... Böyle karar verdim. Cevabım şaşırtıcı bir şekilde memnun etti teğmen Cameron’u. ...”Erkek kardeşim” dedi. “Yaralı olarak Türklere esir düştü, hakkında haber yok. Belki bir hastanede veya esir kampında tutuyorlar.”(s:116)

Bundan sonra teğmen, kardeşinin adını ve alayını Germanus’a verir. Çok geçmeden Türkler terkedilmiş mevziileri işgal ederler ve bir çalının gölgesine sedye ile bırakılmış Germanus’u bulurlar. Germanus cepheden, gemi ile İstanbul’a, hastaneye gönderilir. Kısa sürede iyileşerek Kızılay aracılığı ile Cameron teğmenin kardeşinin Kütahya esir kampında olduğunu öğrenerek parayı ona gönderir.(s:116-117)

Ve savaşın diğer bir yüzü hastalık!...Bu dönemde tifüs,lekeli ve raci humma, dizanteri, malarya gibi bulaşıcı hastalıkların çok yaygın olduğu bilinmektedir.¹¹

Germanus da bu hastalıklardan birine yakalanır :

“Buraya kadar bütün heyecan ve yorgunluğa sağlıklı bir şekilde dayanmıştım.. Başım ağrıyordu ve her gece ateşim vardı. Onu önemsemedim. Aspirin aldım ve başıma pansuman yaptım. Hayatımın bu dönemine kadar tek ilacım buydu... Arkadaşlarımın tavsiyesiyle bir Alman askeri doktora gittim. Malaryaya mı yakalanmıştım?..”

Alman doktor Germanus'u malarya olmadığı konusunda rahatlatır. Fakat:

“...birkaç gün sonra ateş şimdi daha güçlü bir şekilde yeniden belirdi... Kendimi çok kötü hissettim. Sendeleyerek Türk doktoruna gittim. Alman doktorun tavsiyesi sonrası, çok güvenmemiştim Türk bilimine ve Türk doktoru bende malaryayı teşhis ettiği zaman başımı salladım. Düşüncemi okudu:

“– Almanlar tıp biliminin en seçkin teorisyenleri” dedi. “fakat Almanya’ da malarya yok, bizde var. Bu hastalığı biz Türkler daha iyi biliriz.”

Kinin verdi ve eve gitmemi tavsiye etti... Arkadaşlarımla, mavi boğazla, ahmak ıslatan yağmurla vedalaştım ve eve döndüm. Ana babam mutlu bir şekilde bu başıboş oğullarını kucakladılar.”(s:122-123)

Sonuç:

XX.yüzyıl başlarında oldukça gelişmiş durumda olan Türk- Macar ilişkilerinin bir sonucu olarak ,1915 yılında Macaristan’da Türklerin müttefiklerini savaşta yardım etmeye çağırarak Macar Kızılay Komitesi kurulmuştur. Macar oryantalist ve yazar Gyula Germanus bu komitede, Türkiye’ye gönderilen malzemenin nakliyesinden sorumlu bir irtibat subayı olarak yer almış, İstanbul’a gelmiş, buradan bir ölüm kalım mücadelesinin verildiği Çanakkale Cephesine gitmiştir.

Çanakkale Savaşına bizzat tanık olan yazarın Türk ordusu, İttihat ve Terakki, Mustafa Kemal Paşa, İttifak ve İtilaf Devletleri ve savaşın seyri hak-

¹¹ Mehmet Temel, “Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye’deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler”,*Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* Cilt: III, Sayı:8, 1999, s.329.

kındaki izlenimleri ; sadece bir savaş tanığının ağzından devrin atmosferini yansıtması açısından değil, I. Dünya Savaşı yıllarındaki Türk ve Macar ilişkilerinin değerlendirilmesi açısından da son derece önemli veriler sunmaktadır.

Bu nedenle Gyula Germanus'un Çanakkale Cephesi ile ilgili izlenimleri önemli bir hatırat olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

AKÇA, Bayram;“Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal'in Rolü”,**Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 2, Aralık 2006,s. 1-15.

ÇOLAK, Melek; “19.Yüzyıl Sonu-20.Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması”, **Toplumsal Tarih** ,Cilt:15, Sayı:89, Mayıs 2001, s.4-9.

DAGOBERT von, Mikusch; **Kamál Atatürk, Gázi Musztafa Kemál fél Évszázad Törökország Történelmében-I**, Budapest 1937.

KEREKESHÁZY, József; **Az Igazi Kemál, Egy Köztársaság Születése**, Terebess Kiadó, Budapest, 2000.

Milli Mücadelede Çanakkale'nin Esrarı ve Nusrat Mayın Gemisi ,Hazırlayanlar: İdris Yavuz- Esra Yavuz, I. Baskı, Niğde 2007.

POMIANKOWSKI, Joseph; **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü 1914-1918 I.Dünya Savaşı**, Çev: Kemal Turan, Kayıhan Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, Kasım 1997.

TEMEL, Mehmet; “Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye'deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler”.**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:III, Sayı:8, 1999, s.329-348.

Tények és Tanúk, Germanusné Kajári Kató Kelet Vándora, Magvet– Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Tények és Tanúk, Germanus Gyula Kelet Varázsa, Magvet– Könyvkiadó, Budapest.

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri ,II.Baskı, Genelkurmay Basımevi ,Ankara,1989.

EK I

Gyula Germanus'un çocukluk yıllarına ait bir fotoğraf

EK II

Gyula Germanus
(1884-1979)